

Iskender Pala

Istanbulska
LALA

Prevela s turskog
Vesna Gazdić

■ Laguna ■

Naslov originala

İskender Pala

KATRE-I MATEM

Copyright © 2009, İskender Pala

Translation copyright © 2019 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

ISTANBULSKA LALA

PREDGOVOR

Kada sam na oglasnoj tabli ispred istanbulskog hotela *Marmara* ugledao oglas *Filatelija / Aukcija antikvarnih knjiga*, produžio sam u pravcu strelice nacrtane odmah ispod natpisa i za svega nekoliko minuta spustio se u konferencijsku salu hotela. Ja, zapravo, nikad nisam bio tako brz u odlučivanju. Uz to, niti sam pregledao katalog aukcije tog dana, niti sam se prijavio da u njoj učestvujem. Bilo mi je samo mnogo hladno pa sam pomislio da bi me šolja vrućeg čaja mogla ugrejati i da bi mi prijalo duši da sretnem nekoliko poznatih lica i pozdravim ih.

Tog dana na seminaru *Čas divanske poezije* koji se već godinama svake srede u šest održavao u sali otvorenoj za sve posetioce, tema je malo izašla iz okvira poezije, pa sam morao da govorim o tome kako će onima koji budu spoznali ništavilo nezainteresovanosti sve postati važno. Dok sam hodao Bejogluom u društvu svojih dokonih koraka i pitanja o seminaru koja su mi se još uvek vrzmala po glavi, osećao sam kako me vetar grebe poput brijača a trepavice mi se lede od snega što se pretvarao u mećavu sve jače me šibajući po licu.

Sala je bila puna ljudi. Pošto sam se pozdravio sa neko-licinom prijatelja, izdaleka sam pogledao ponudu knjiga. Polovina su bili rukopisi. Isto toliko bilo je i poznatih ličnosti među učesnicima... Tražio sam katalog da proučim ima li nečeg što bi mi koristilo. Aukcija se nastavljala, a ja sam molio boga da se ne proda neka važna knjiga. Jer, kao što se srca ražaloste kad nežna lepotica završi u rukama grubijana, tako i mene pogodi kad se rukom pisana knjiga proda onima koji ne čitaju osmanski turski. Počeo sam da razgledam katalog, kad voditelj aukcije najavi: „U dvadeset osmom redu predstavljamo vam izvrsnu antologiju poezije!“ Jeste da je reč *izvrstan* naposletku izgubila svaku marketinšku vrednost na ovakvim aukcijama, ali ja sam se ipak receptorima svih pet čula okrenuo ka čoveku za govornicom. Uši su se usredsredile na to šta će sledeće kazati, a oči na rukopis koji mu se sve vreme njihao u ruci. Iskeženi voditelj je, kao neko rešen da intonacijom dodatno naglasi vrednost dela koje je nastojao da izreklamira, nastavljao da deklamuje, tačnije da čita ono što je naučio napamet: „Odlomci iz *Husrev i Širin* Nizamija iz Gendže, *Lejle i Medžnuna* Fuzulija iz Bagdada, *Muhamedije* Muhameda Jazidžiolua; celokupna *Kijafetnama** Hamdulah Hamdije, najlepše verske pesme iz divana narodnog pesnika Junusa, dosad nepročitane ljubavne pesme Karadžaoglana i Gevherija...“ Dovoljno me je zainteresovalo ovo što sam čuo. U ruci je po svoj prilici držao vrlo zanimljivo delo. Na jednoj strani stihovi po aristokratskom ukusu i odabrana poglavlja pesničkih zbirki, a na drugoj *Muhamedije*, jedna od najznačajnijih teoloških knjiga naroda iz Anadolije, Junusove pobožne pesme koje predstavljaju najlepše primerke tekijске

---

* Tur.: Knjiga odeždi, album koji prikazuje odeću i nošnje. (Prim. prev.)

---

poezije, zatim ljubavne pesme narodnih pevača što oslikavaju kulturu stepe... Redak svezak poezije, izgleda. Počelo je da me kopka da bar saznam koji je pesnik bio po ukusu onog ko je ovaj izbor priredio i ukoričio. U nastavku knjige su se, prema rečima voditelja, nalazili nasumično poređani priče i pisma iz Vejsijevih *Sastava i pisama*, *Svetlost pesnika* i *Veronauke*. Moja znatiželja je ovog puta još više narasla. Sva sreća pa su ponuđači više marili za lep i očuvan povez i broj minijatura u njemu nego za ono o čemu se govorilo u delima koja su ih zanimala. U svesku za koji se tražio kupac nije bilo minijatura, a kožni povez je, iako sa ornamentom u sredini, preklpom i zlatotiskom, bio pohaban, razvezan i smežuran. Bogami moram reći da stručnjaci ovoj knjizi nisu odredili visoku cenu. To je možda i bio razlog što sam već posle trećeg nadmetanja postao njen vlasnik.

Kada sam sat kasnije napustio hotel, sneg se zajedno s tamom pojačao, a vetar utihnuo. Našao sam voljenu i nisam mogao da dočekam da dođem kući i skinem joj veo. Već na trajektu za Uskudar počeo sam da prelistavam „knjigu“. Bio sam uzbuđen. Sećam se; bilo je to jedno tako lepo veče na Bosforu!... Romantični sneg zavejavao je u isti mah Evropu i Aziju. A ja sam u ruci držao poput Bosfora lep primerak kulturne baštine. Na nasumično otvorenoj stranici bila je humoristička, golicava priča Deli Biradera Gazalija. Nisam stigao do kraja pasusa, a već sam prasnuo u smeh. Tad primetih kako su se neka umorna lica koja su me okruživala, a kojima je jedina briga bila da što pre stignu kući, okrenula i gledaju me. Verovatno su me sažaljevali čudeći se mom zanimanju za knjigu pod slabim svetlom, na brodu koji se drmusa, u noći koja se predala potpuno belom snegu, a neki su možda

---

bacili pogled na spis i u sebi me prekorevali: „Bože me sačuvaj! Nije valjda da se ovaj smeje dok čita Kuran?“

Stigavši kući, nimalo nisam oklevao. Dok sam osećao kako vetar fijuče i snežno belilo udara spolja u moj prozor, pažljivo sam pregledao svaku stranicu, svaki početak poglavlja u knjizi. Nigde nije bilo nagoveštaja ko je priredio taj tako bogat komplet. Junusove verske pesme i delove *Mesneviye** (svaki deo je brojao petnaest do dvadeset listova) ispisalo je pero jednog pisara i koliko god da su bili kaligrafski izuzetni, toliko su bili izmrcvareni greškama. Delove u prozi je izgleda napisao prvi vlasnik knjige. Ko zna kakav je bio. Rukopis mu i nije bio mnogo čitak, a na marginama pojedinih stranica bilo je beležaka ispisanih istim perom. Hteo je da popravi fini povez s kojim se previše grubo postupalo. Zaglavna traka bila je iščupana, ukras u vidu sunca deformisan.

Da ne dužim...

U poslednjem i ujedno najdužem delu knjige nalazila se priča koju ću vam sada ispričati. Pažnju mi je privukao naslov ispisan crvenim mastilom u crtežu u obliku mihraba**, koji bismo na savremenom jeziku preveli kao *1 ubistvo, 66 pitanja* ili *Ubistvo u šezdeset šest pitanja*. Dok sam čitao prve redove tek sam bio počeo da pijem čaj. Posle nekoliko minuta činilo mi se da sam otputovao u neki drugi svet; eto, toliko.

Šta se dogodilo, kako mi je prošlo vreme, nemam pojma. U jednom trenutku sam se stresao od zime. Neverovatno!... Svanulo je i čaj u šolji se već odavno ohladio. Stigao sam do

---

* Mističko-didaktički spev napisan u formi rimovanih distiha koji u nizu poučnih priča i u obliku alegorija i parabola prenosi spoznaju božje tajne. (Prim. prev.)

** Bogato ukrašena niša u zidu u džamiji, okrenuta u pravcu Meke. (Prim. prev.)

---

polu priče, moja duša je preživljavala okršaje između ubistava i lalinih boja. Bio sam ganut redovima koje sam pročitao. Moram priznati da sam tog jutra prvi put pomislio da objavim priču.

Ni u jednoj biblioteci, uprkos svim pretragama, nisam naišao na još jedan primerak ove priče. Moja istraživanja i nastojanja da otkrijem autora nisu urodila plodom. Pisac je, ko god da je, na početku knjige ostavio crticu o sebi, no nije otkrio identitet. Onima koji bi tu poruku pročitali odmah bi bilo jasno da se bojava da ga obelodani. Pročitavši do kraja sve dogodovštine, pomislio sam da je s pravom zauzeo taj stav. Doduše, za razliku od većine osmanskih rukopisa, od početka do kraja knjige nije se nailazilo na ime nijednog pisca, krasnopisca, knjigovesca, minijaturiste, osobe za koju je rukopis izrađen ili kojoj je posvećen, ali možda nam jedna prosvetljujuća šetnja kroz mračne hodnike prošlosti razotkrije u budućnosti ko su oni bili. To će nekim istraživačima nesumnjivo poći za rukom, barem će otkriti pisca ove naše knjige ili kopiju priče koju ćemo vam kazati i izreći potrebu da se jedno poglavlje osmanske istorije iznova napiše. Dotad ću vam ja već ispričati ovu priču, a vi ćete me smatrati njenim piscem.

Ne mogu reći da meni koji živim srećno i navikao sam na ljubav, nežnost, poeziju, ruže i slavuje, nije teško palo kada sam, transkribujući tekst na latinicu, najednom zatekao sebe kako se bavim zločinima nemilosrdnih četa, nasilnih pljačkaša, rulje i ustanika od kojih se prevrće utroba. Moram priznati da sam radeći prevod najviše uživao u beleškama o ljubavi zapisanim crvenim mastilom na marginama nekih poglavlja. Te marginalije što hronologiji ubistava daju aromu snažnih ljubavi iz davnina naći ćete na kraju određenih poglavlja. Što se tiče crteža na pojedinim stranicama, njih čine gravure u

orijentalnom stilu, vrlo rasprostranjene u periodu neposredno pre pronalaska foto-aparata. Neke sam sačuvao u knjizi.

Prvih nekoliko pasusa koji se razlikuju od naše priče sabrano je u jedno poglavlje koje se kasnije ponavlja i upotpunjuje. Ti napola ostavljeni redovi nametnuli su mi utisak da je piščeva pripovest imala drugačije polazište, od koga se kasnije odustalo. Pisac je očito smatrao da tako treba. Mislio sam da treba da ostanem dosledan njegovom izboru, pa sam sva poglavlja sačuvao u izvornom obliku, iako su negde bila suviše kratka, a negde preopširna.

Mislim da je izlišno reći da sam radi vas pojednostavio turski iz perioda lala na kome je knjiga napisana.

Da! Sada je vreme da vas ostavim nasamo sa knjigom...

UVOD

Sada dok umačem pero u mastionicu – tek su dve nedelje prošle od Septembarske bune, tog znaka iz pakla koji je Damat Ibrahim-pašu iz Nevšehira lišio života, a sultana Ahmeda III prestola – dvoumim se da li da zabeležim događaje kojima sam svedočio. Ne znam. Ono što mislim da treba zapisati na neki način liči na odavanje državnih tajni i opteretice moju savest izdajom. S druge strane, pružiću tumačenja svetog cveta Istoka, lala, i možda doprineti jačanju cvećarskog esnafa. No bila bi nepravda prema istoriji i prema gradu da se niko ne pojavi i ne opeva junačkog princa Ahmeda, dela ništavnih bundžija, rajski Istanbul i prefinjenost kojom je Sadabat ovenčao lalu. Bez želje da budem nametljiv, ja sam se, eto, latio tog teškog posla.

Pokušaću stoga da vam u 66 poglavlja – a vi znate da je 66 numerička vrednost imena lala – sažmem sva zbivanja. Iako će pisanje o tim tužnim danima kada je septembarsko lišće opadalo u Istanbulu, gradu koji raskošno sija u naručju dva mora i na dlanovima dva kontinenta, narušiti moj ugled i možda u istoj meri ugroziti moj život, smatram da

se činjenice ne smeju sakriti. Znae kako kaže pesnik: „Bože, ne daj da ijedna istina ostane skrivena“; e tako. Na drugoj strani, čemu zapisivanje činjenica ako ih niko neće pročitati?!

Možda ih kasnije pocepam i bacim!

„Ko sam ja?“

„Zbog čega je to važno?“

I DEO

Naslov:

Zločin u 66 pitanja

(Oktobar 1729)

Priča, kao po običaju, ima dva junaka

1. pitanje:

Možeš li da pređeš granicu požrtvovanosti?

„Lajharova* deco!... Ovo je očinski dom. Ovde nema moje i tvoje. Svi ste braća. Dok oni od istog oca i majke jedan drugog za gušu hvataju, Lajharova deca koja ne znaju oca i majku misle da su jedno. Kad ti se brat ubode na iglu, osetićeš bol u svom telu. Oni koji zdravi obuku ovu košulju, ne razlikuju sebe od drugog dok su živi. To je jedinstvo u dvojstvu. On je tvoja desna ruka, ti njegova leva. Jedan gleda desno, drugi levo. Jedno ste telo, a dve glave. Do kraja života pazićete i štitićete jedan drugog. Ovde nema ovo je moje, a ovo tvoje. Malo daje mnogo, a mnogo će nas sve nahraniti... al-Fatiha!***“

To je bio ritual bratimljenja dvojice tek pristiglih u ložionicu Gedikpašinog hamama. Jedan od dvojice mladića koji će pod svetlošću trokrakog svećnjaka postati rođena braća

---

* Smatra se svecem ložioničarske komune. Pogledati zabeležku 6. (Prim. prev.)

** Arap.: Prva sura Kurana. (Prim. prev.)

---

imao je četrnaest, a drugi je bio desetak godina stariji. Glavni kuvar, koji je brinuo o svim poslovima u ložionici, doneo je platnenu Lajharovu košulju sa dva rukava i dve kragne, iskusni četrdesetogodišnji vođa grupe je dva buduća brata nasred trga skinuo do gole kože, stavivši desnu ruku jednog u jedan, a levu drugog u drugi rukav, obukao im košulju posle čega je na trgu ostala jedna osoba sa dve ruke i dve glave. Odeća u kojoj su dva brata došla istog trena je poslata na buvljak i prodana, a novac je odvojen za vođu grupe. Kada je baba, to jest starešina ložionice, okrenut ka ognjištu pročitao molitvu, mladići su, ne znajući za drugu suru do Fatihe, uglas viknuli: „Amin!“ Posle toga je u ložionici hamama, takozvanoj Apaš tekiji, priređena gozba. Gozba se sastojala od pilava, alve i jela spremljenih od namirnica koje su ta dvojica što su obukavši košulju postali braća sakupili u čaršiji. Zato su obojica tri dana nosila poderane gaće i po kesu u ruci, a od starešine je svaki zasebno dobio upozorenje:

„Nemoj da se stidiš ili da ti dojadi ako te budu terali iz radnji koje budeš obilazio, čuvaj se batina i ne libi bezobrazluka. Traži, ako ti ne daju, ti traži opet, ako ti ni tad ne daju, a ti još jednom. Iđi uvek, svuda i po svaku cenu. Kukaj, moli, ko muva se zalepi za dućan, nemoj da čujem da si odustao. Pokaži zube onom ko počne da te kinji, priđi mušterijama, puži, valjaj se, gnjavi ih. Ako im se smučiš, ti im onda još više dosađuj.“

Gozba je tog dana bila prilično raskošna. Svi ložioničari* bili su zadovoljni i veseli misleći kako će ovi novi „begovi“

---

* Tur.: *külhanbey* – naziv za beskućnike i siročad koji su krajem 16. veka obrazovali komune u hamamskim ložionicama u Istanbulu. Specifično su se oblačili, imali su svoja pravila, sleng i hijerarhiju. Živeli su od prosjačenja, nekad su dobrovoljno čistili ulice, a kasnije su se iskvarili i zbog nedoličnog ponašanja njihovo ime danas označava skitnicu, razbojnika, probisveta. (Prim. prev.)

---

biti vrlo korisni za ložionicu. Ako ništa, oni će manje raditi, a više uživati. Novopečenoj braći skinuta je Lajharova košulja i naređeno im je da poslužuju goli do pojasa; svakome ko bi za trpezom viknuo „Brate, izgoreh!“ sipali su vino iz ohlađenog bokala, donosili pilav i poslastice. Posle gozbe je u ložionici otpočeo ritual, dva brata su učvrstila savez svaki popivši po čašu „petlove krvi“ za sultana Lajhara. Starešina ih je potom upozorio:

„Ovde se nijedno naređenje ne odbija. I da od vašeg mesa pravimo ćevape ili meze uz vino, pokorno ćete ćutati; hoćete li?“

„Da, baba, hoćemo!“

(...)

2. pitanje:

Šta oseća onaj koji izgubi ono što je našao?

Na toplom večernjem povetarcu mešali su se mirisi divljeg jasmina i bosiljka. Grlili su se, sjedinjeni u ljubavi. Kad mu je kosa ljubljene prvi put dotakla lice, mladić zadržavši upita:

„Vidiš li svetlost?“

„Je li ovu što ne nestaje?“

„Da!... Kao ti iz mog srca...“

„Zar ni ja, kao ta svetlost, nikada neću nestati iz tvog srca?“

„?!...“

Iz očiju su im potekle suze...

Kad je ruka voljenog prvi put dotakla njenu, devojka zadržavši upita:

„Voliš li lale?“

„Boje tvog obraza?“

„Ne, boje moje ljubavi; ljubičaste!...“

Devojka spusti na mladićev dlan lukovicu koju je imala među tankim prstima. Bile su to dve lukovice u jednoj. Baš kao i dva tela u tom trenu obavijena jedno oko drugog.

„?!“

Suza im je kanula iz oka.

More nije znalo da ga pun mesec u tom trenutku privlači. Otkud bi moglo da zna?!

Bila je poput skrivenog bisera. Oni koji bi govorili o krupnim rajskim leptocama kao da su ih, gledajući u nju, opisivali. Crne oči, crne obrve. Trepavice, uvijena čipka. Snežnobeli ten, visok stas, dug vrat... Uvojci, upleteni lanci... Pokreti i držanje, zavodljivi taman koliko treba.

Skrivala je suze radosnice u zagrljaju mladića koji je odgovarao na pitanje još čvršće je privijajući uz sebe... Izdaleka je dopirao poj ptica, nebo je obasjavala neprolazna svetlost.

Mladić je čitavu noć, čas očaran njenim ljupko zamagljenim očima, čas plačući od čistote njenih obraza, sa toplim smeškom što razvejava jesenju svežinu posmatrao njen lik i neprekidno joj ponavljao ime:

„Nakšigul; blago moje, moja riznico... Nakšigul; bogatstvo moje, živote... Nakšigul; mašto moja, smislu mog sna... Nakšigul...“

U najsrećnijoj noći svog života sanjao je srećne snove a da oka nije sklopio. Ljubio je, mirisao njene pletenice, pokušavao da prstima upozna svaki centimetar njenog lica... Minuti su prolazili a on je razmišljao o tome je li spavati sa voljenom sreća ili nepravda, šaputao joj umilne reči: „Vladarko moja, voljena moje duše, sultanijo, rumena usno moja, ružin obraze moj...“

U odaji ovo dvoje ludo zaljubljenih izgovorene su, šapnute i razmenjene stvari nimalo uobičajene za prvu bračnu noć... Bilo bi previše kad bi se dva tela, što su se zblížila najpre rečju a onda i dušom, još više spojila. Uostalom, cilj braka nije bio sjedinjenje dva tela, nego dva duha, njihov sklad i upotpunjenje, zar ne?

U satima noći koji su prerastali u zoru, jedno na ruci, a drugo na obrazu onog drugog, sklopili su oči umorni od ljubavi i suza.

Kada se probudio, na Šahinovim usnama blistao je pobeđnički osmeh, a oči su mu bile snene od ljubavi isto kao i pre nego što je zaspao. Delovao je kao da se koleba između sna i budnosti. Pomirisao je kosu Nakšigul koja je spavala na njegovoj ruci i skupivši je u dlan, počeo da joj šapuće nežnosti na uvo. Zajedno su započeli noć, sjedinili se, zajedno uronili u san. Želeo je da zajedno započnu i prvi dan svog braka.

„Nakšigul... Sultanijo moja!“

„?!“

„Dušo, lepoto, Nakšigul!“

„?!“

Nakšigul se nije budila, spavala je dubokim snom. Pomilovao ju je po licu. Sklonio joj kosu, poljubio u čelo. Ne, nije se budila. Uz to, lice joj je bilo hladno kao led. Uhvatio ju je za ramena u želji da je probudi. Najednom oseti nekakvu prazninu ispod jorgana. Kao da mu voljena žena nije bila u naručju. Pomisli kako je taj brak bio san. Hitro je strgnuo jorgan.

„Nakšiguuul!“

3. pitanje:

Ko može znati da voleti znači stajati između raja i ludila?

„Jeje! Juče sam u čaršiji kupio maslinovog ulja za deset zlatnika. Prodavac mi je dao deset punih, deset polupunih i, pošto mu je zafalilo za kusur, deset praznih flaša. Kada sam došao kući, hteo sam da ga podelim tako da svaka od moje tri žene dobije jednako. Nije bilo vage ni merice, a kako mi se nije dalo da ga odmerim rukom, ostavio sam ga tako misleći kako ću ispasti nepravedan. Nisam znao šta da radim.“

„Efendi doktore, pet polupunih flaša prespi u preostalih pet polupunih i svakoj ženi daj pet punih i pet praznih flaša.“

„Svaka ti čast, Jeje! Eto, zato ja tebe toliko volim. Pame-tan si! Vaspitan! Pažljiv! Dobro, a sad mi reci u kom je

makamu* zvuk santura** što se čuje iz muzičke ćelije? Zirgule, adžemiaširan?“

„U makamu šehnaz***, efendi doktore?“

„Jeje, bar načas zaboravi na Šehnaz! Skoncentriši se na mene.“

„Kad je Šehnaz pre mnogo godina došla, pamet je otišla... Sad čas dođe, čas ode, uvek zbog nje...“

„A da popričamo malo o makamskim prelazima?“

„Pijan sam od onog dana kada su sve modulacije, sve uvertire i partiture postale šehnaz i opsele mi um... Ja imam potrebu da vidim a ne da pričam.“

„Ali, Jeje, naljutiću se! Priberi se malo da prozborimo koju. Hajde, pa će se vrata otvoriti i videćeš. Poslušaj ovu tamburu i kaži mi koji je makam?“

„Šehnaz, efendi doktore! Odvedite me kod Šehnaz!“

„Dobro, kad se već inatiš, da nastavimo o Šehnaz. Zbog čega je nisi zaštitio od zmije koja ti je pala u krilo tog dana dok ste sedeli ispod drveta?“

„Toliko sam bio žedan gledanja Šehnaz da zmiju nisam ni video.“

„Zar da se ne potruđiš da ispadneš junak pred devojkom?!“

„Zmija me je, efendi doktore, i pored toga razumela.“

„Naravno, ali tek pošto je Šehnaz onemela od straha!“

„Šehnaz je dolazila nočas, pričali smo, nije bila nema.“

---

* Arap.: Modalne melodije, uslovno rečeno, lestvice, na kojima se zasniva arapska i turska klasična muzika. Svaka kompozicija je improvizacija u okviru određenog makama. Svaki makam ima sebi svojstvenu tonalnu organizaciju, a ritmička komponenta je slobodna i ne toliko bitna. Ima oko pedeset, negde se pomnije sedamdeset, a negde čak sto dvadeset vrsta makama. (Prim. prev.)

** Vrsta cimbal persijskog porekla. (Prim. prev.)

*** Naziv makama ali i žensko ime. (Prim. prev.)

„Ha, ha... Dobro, i šta ti je rekla?“
„Moj Jusufe, rekla je.“
„Dobro, šta još?“
„Ponovila je, moj Jusufe.“
„A ti, šta si ti radio?“
„Moja Šehnaz, rekao sam joj.“
„I još?“
„Moja Šehnaz.“
„Jeje! Sećaš li se da nam ništa tačno nisi rekao o Šehnaz?“
„Odgovorio bih vam potvrdno, ali bojim se reći ću laž!“
„Znači li to da nas sve vreme lažeš?“
„Kada je tema Šehnaz, gubim razum, ne mogu da razgraničim šta je laž a šta istina...“
„?!“

Jadni Jusuf, dojadila su mu svaki dan ista, glupa pitanja. Pošto je Šehnaz, ćerka jedinica iz konaka u kom je odrastao, ona koju voli i voleće najviše na svetu, prošle godine zbog njega izgubila moć govora, dva meseca je mučen u spremištu za drva; izdržavao je i bio rešen da podnosi mučenje, mada ne i to da ne vidi Šehnaz, sve dok na tu muku nije primio vest o smrti svoje mati služavke a tada su mu zidovi magacina postali tesni, izgubio je kontrolu i prisebnost, svojim nesuvislim odgovorima ubedio je sve da je lud, a naposljetku su ga, zbog pojačane agresivnosti i pošto je sa odvođenjem Šehnaz iz konaka nestao svaki razlog da on i dalje bude tu, četvorica grmalja jedva nekako savladala i odvela u duševnu bolnicu *Haseki*. Mislio je da je ovamo upućen jer je tako odlučio Šehnazin gospodin otac, Vejis-aga. Zato što je Vejis-aga, shvativši da mu ćerka voli Jusufa, pobesneo i, uplašen za svoj ugled i imetak, otpisao je svog štićenika kog je hlebom

hranio. Nije prošlo mnogo kad ga je, pod izgovorom da mu je nestalo nekoliko zlatnika, optužio za krađu, pobrinuo se da zlatnici budu pronađeni u njegovoj sobi, potom je dokazao da je lažov jer je negirao navodnu krivicu, a naposljetku je razglasio kako je seksualni napasnik koji mu se nameračio na kćer. Stvarni razlog je, međutim, bio da se zataškaju te letnje večeri kada je državnik, gost konaka, tražio od Jusufa da spava s njim, na šta je Jusuf zgrabio nož za hleb i pokazao mu zube. Vejīs-aga je, birajući između gosta i Jusufa koga je podizao i hranio u svom konaku, prednost dao uticajnom gostu i poželeo da Jusufu začepi usta. Na taj način bi jednim kamenom ubio dve ptice i oslobodio se siromašnog Jusufa koji je njegovoj ćerki ukrao srce.

Prvih nedelja u duševnoj bolnici Jusuf je bio vezan lancem u sobi za izolaciju, posle su mu skinuli lance i zaključali ga u ćeliju, a pre dva dana su otključali ćeliju i dozvolili da provodi vreme sa ostalim pacijentima. U ovoj bolnici, gde su već skoro sto devedeset godina pokušavali da izleče s uma sišavše koji su bili izopšteni iz društva jer su patili od melanholije, skoro sve je mučila ista muka: nesrećna ljubav.

Lekari su, zapravo, bili dobri ljudi. Ali nisu bili načisto da li je Jusuf bolestan. Jedan dan bi bili uvereni da logično i razborito rasuđuje, dok bi drugog procenili da ga treba zatvoriti u ćeliju. Još nisu bili otkrili da je Jusuf glumio bolesnika prema svom nahođenju. Zavaravalo ih je to što još nisu sreli nekoga ko je završio u ludnici i prihvatio da je bolestan. Zbog toga su Jusufa više puta iznova ispitivali da bi mu postavili konačnu dijagozu. Bio je najmlađi pacijent. Još nije napunio četrnaest. Bili su iznenađeni njegovom pameću, znao je da čita i piše, bolesnicima je pričao ljubavne priče iz ranije pročitanih knjiga, bodrio je srca skrhana ljubavnim jadom, znao je da računa, pre svih je rešavao igre rečima i

---

brojevima, pitalice zagonetke, probleme i dileme, a posebno složene zadatke; čovek bi pomislio da su ga tretirali kao ludaka ne zato što mu je nedostajalo razuma, već zato što ga je imao previše.

Duševnu bolnicu *Haseki*, koju tek što je počeo da upoznaje pošto je pušten iz ćelije, činilo je osam ćelija što su gledale na zasvođeno predvorje sa kupolom i cvetni vrt. Pored bazena u dvorištu, postojao je još jedan u predvorju, u čijem se središtu nalazila fontana sa podesivim mlazom. Lečenje se sastojalo od tretmana sirupima spravljenim od korenja biljaka, pilulama od minerala i semenki, savetovanjem, pričama i bajkama, bolesnici su bili smešteni u ćelije, podeljeni u pet kategorija u zavisnosti od intenziteta ludila, period lečenja u svakoj ćeliji varirao je između petnaest i mesec dana, a na kraju svake kure pacijent je menjao ćeliju. Od tri ćelije u kojima nisu boravili bolesnici, jedna je bila apoteka, jedna soba za pregled, a jedna je bila rezervisana za svirače saza*. Bolesničke ćelije su bile poređane prema stepenu obolelosti. Recimo, pacijent koji je do te mere bio neuračunljiv da bi digao ruku na sebe, stavljan je u prvu ćeliju, onu u kojoj su bolesnici bili u lancima; pošto tamošnje lečenje da pozitivan rezultat, premeštao se u ćeliju bez lanaca ali pod ključem, potom u otključanu ćeliju sa vratima, pa, u zavisnosti od toka lečenja i kontrola, u ćeliju za šah i rasonodu, i za kraj, u ćeliju za razgovor koja je bila poslednja. Svakog dana u podne, predveče i pred spavanje bolesnici su slušali po jednu muzičku partituru, fontana je u podne bacala jedan mlaz, po podne tri, a pred spavanje dva, zvuk obrušavanja vode mešao se sa muzikom u kupoli dok su bolesnici podvrgavani lečenju posebno određenim

---

* Istočnjački žičani instrument iz grupe tambura. (Prim. prev.)

---

makamima za svako doba godine. Bio je septembar i svirači saza su izvodili muziku prema jesenjem programu. Ovaj program je bio preuzet iz knjiga velikog turskog naučnika Farabija i slušao se u obliku seansi; u podne, uveseljavajući i umirujući makam rast i sentimentalni makam kuček, po podne, ohrabrujući makam saba i uspavljujući zirgule, a pred spavanje ruhavi da pojača osećanje beskonačnosti i hidžaz da probudi skromnost. Prilikom izvođenja makama varirali su jačina mlazeva u fontani i njihov broj, čime se povećavalo dejstvo terapijskog zvuka što je odbijajući se o kupolu stizao do ćelija. Čuveni islamski filozof Ibn Sina govorio je da je slušanje muzike jedan od načina da se izleče oni koji pate od melanholije, paranoje ili ljubavi. Jusufu se muzika dopadala. Iako nije dozvolio da to drugi primete, počeo je da čeka pre svega izvođenje makama ruhavi i hidžaz pred spavanje. Razmišljao je o Šehnaz naročito dok je svirao ruhavi, a priča iz drevne knjige o ljubavi koju je u zimskim večerima čitao s majkom o dervišu koji se zaljubio u devojku obraza belih poput kamfora, tamne kose i mednih usana, bezmalo bi mu se pred očima uobličila, otelotvorila i dobila zvuk i pokret.

Kada je najpre doveden u bolnicu, Jusuf je bio povučen, čitava tri dana nije progovarao niti je reagovao na ono o čemu se pričalo. Neki bolesnik kome se tih dana završilo lečenje u petoj ćeliji sažalio se na njega, bio je predusretljiv, možda zato što je u njemu prepoznao svoju patnju, nekoliko puta ga je obišao u ćeliji, na kraju je uspeo da sazna da se zove Jusuf i prozvao ga Jadni Jusuf aludirajući na dubinu njegove ljubavi. Na kraju prvog meseca bolesnici ga više nisu zvali po imenu, već po nadimku Jadni. Naposletku mu je sekretar, gledajući njegovo simpatično ponašanje, promenio nadimak i metodom šifrovanja koju je koristio u svesci za evidenciju lečenja i pacijenata nazvao ga Jeje. Tako su se

zajedno čitali prvo slovo njegovog nadimka i početno slovo njegovog imena: Je-je.

– beleška –

priča o dervišu

Bila neka devojka, tako lepa da se svako ko je vidi u nju zaljubio i zbog nje razum izgubio. Obrazi su joj bili beli kao kamfor, a kosa tamna poput mošusa. Šećer bi se, da je znao ukus njenih usana, istopio i nestao. Šetalo se jednom to devojčje po bašti kad tuda naiđe derviš. U ruci je nosio pola somuna koji mu je pekar, sažalivši se, poklonio. Kad je derviš ugledao to sjajno mesecoliko lice, iz ruke mu ispade hleb. Devojka se tome nasmejala, ali od njenog smeha derviš ispusti pola duše. Od tog trena nije imao mira ni noć ni dan. Čitavih sedam godina patio je i plakao. Nije se odvajao od naselja gde je devojka živela, neprekidno je obigravao oko njene kuće. Ovo bedno ponašanje išlo je na nerve devojčinoj rodbini te oni pomisliše da ga jedne noći nečujno smaknu. Lepotica nije bila sasvim nepoštена, krišom je pozvala ubogog derviša i rekla mu: „Idi odavde! Ne čekaj pred mojom kapijom ono što nećeš dobiti. Spremaj se da te ubiju, ne časi časa nego beži!“ Derviš tad briznu u plač i prvi put otvori dušu:

„Neka se životi hiljadu onih što su kao ja zaljubljeni u tebe žrtvuju zarad tvoje lepote. Ja sam život izgubio onog trena kad sam te ugledao, zar misliš da bih sada zarad života od tebe otišao? Samo me jedno zanima, zašto si se onda smejala kad si znala da se nikada nećeš na mene sažaliti?!“

„Ah, blesavi dervišu“, reče devojka, „ah, nespretni jadniče, da li se ti ikad ogledaš, lice ti je smešno, kada te vidi, čoveku dođe da se nasmeje.“

„Ljubav“, uzvratio je derviš, „iako ništavna za onog koji je voljen, ona je sve onome ko voli. Eh, lepotice, da imam snage da se naljutim, naljutio bih se zbog ovoga što sam čuo. Ali nemam nameru da zbog toga pogazim svoju ljubav!“

Derviš se još sedam noći tuda motao, a onda ga niko više nije video.